

Тетяна ПАШНИК,
учитель;
Галина КОЗЯР,
провідний бібліотекар
Коломийської гімназії
ім. Михайла Грушевського
Івано-Франківської обл.

УКРАЇНСЬКА МОВА І БІБЛІОГРАФІЯ

Інтегрований урок у 6 класі

Лінгвістична тема. **Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.**

Соціокультурна тема. **Книжка і бібліотека.**

Мета:

- сформувати в учнів поняття про займенник як частину мови, його значення, морфологічні ознаки й синтаксичну роль у реченні; навчати правильно використовувати займенники в мовленні; збагачувати словниковий запас шестикласників; розвивати усне й писемне мовлення;

- виховувати любов до книжки, бережливе ставлення до неї; розширити знання школярів про книжку як джерело знань; дати уявлення про найперші й найбільші бібліотеки в Україні; ознайомити з основними бібліографічними термінами, виховувати читацьку культуру.

Міжпредметні зв'язки: історія, культурологія, книгознавство.

Обладнання: роздаткові матеріали з теми «Займенник», схема «Розряди займенників», тематична виставка «Тиждень дитячої та юнацької книжки», «Бібліотечне лото», мультимедійна презентація.

Епіграф: ...без усякої іншої науки можна обійтися, без знання рідної мови обійтися не можна.

І.Срезневський

Перебіг уроку

Уведення в тему.

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми з вами не просто будемо користуватися книжками: підручниками, посібниками, словниками. Ми дізнаємося багато цікавого про книжку, її роль у житті кожної людини.

Бібліотекар. Книжка за роки свого існування відіграла одну з провідних ролей у розвитку світової цивілізації. Гігантська, прирощувана віками, бібліотека людства – надійна скарбниця пам'яті, де закарбовано досвід, історію, мрії і прагнення, минуле, теперішнє й майбутнє цивілізації. Надбання цієї бібліотеки створювали на камені й металі, на глиняних табличках і дерев'яних дощечках, сувоях папірусу й пергаменті, пальмових листках і бересті, папері й електронних носіях. Мінявся протягом віків матеріал і спосіб виготовлення книжки, але незмінним залишилося її призначення: служити збереженню і передачі знань, досвіду, художніх цінностей. Історія книжки –

невід'ємна частина історії й культури людства – єдина, вона йде від унікальних давніх манускриптів до сучасних масових видань.

Леонардо да Вінчі писав, що будь-яка людина може знову довести теорему Піфагора, але ніхто не зможе вдруге намалювати «Даму з камеліями». Кожен художній твір неповторний. Тільки один раз дано нам Шевченкове «І мертвим, і живим...», «Сміються, плачуть солов'ї...» Олександра Олеся, «Лісову пісню» Лесі Українки, поетичний дивосвіт любові Ліни Костенко, її безсмертну Марусю Чурай, кров'ю серця написані вірші Василя Стуса.

Добрі книжки не старіють. Їм судилося вічна молодість й оновлення в часі, вони – духовне повітря, без якого не може жити й розвиватися людина. Це скристалізований, щільно складений у сторінки тисячолітній досвід, який робить безсмертним рід людський на землі.

«Книжка дорожча мені за престол», – сказав Вільям Шекспір і мав рацію: престоли пішли в небуття разом із тими, хто сидів на них; книжки Шекспіра – є.

◆ Створіть асоціативний куц з словом *книжка*.

Презентація виставки «Тиждень дитячої та юнацької книжки». (Бібліотекар розповідає про експоновані книжки, дає рекомендації читачам.)

Робота з епіграфом. Прочитайте й поясніть слова, узяті за епіграф до уроку. Дайте відповідь на запитання: що потрібно людині для того, аби читати книжки? а для того, щоб писати їх?

Актуалізація опорних знань.

Відтворення тексту. Прочитайте й відновіть текст, уставивши на місці крапок потрібні за змістом слова з довідки у відповідній відмінковій формі.

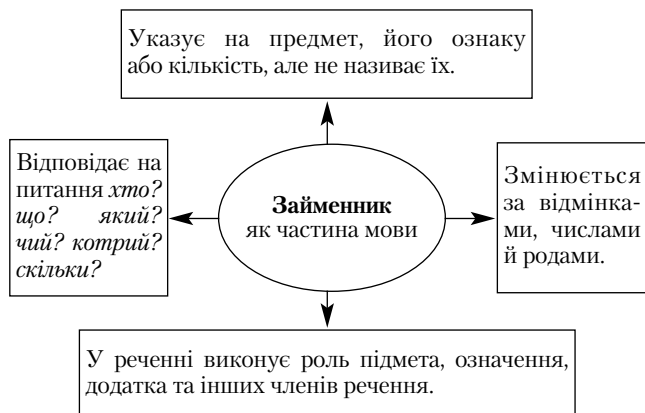
Змалку ... дідуса ... сильно любив. ... ніколи не гри-
мав на ... , давав ... , дітям, шоколадки, коли ... провіду-
вали Це ... першим заохотив читати по-україн-
ському – і ... почав читати масу дитячої літератури з
України. Потім навернув на писання – спочатку щоденника, а там і ... оповідань (Ю.Ткач).

Довідка. *Свій* (у Р.в.), *я* (у Н.в.), *він* (у Н.в.), *я* (у Зн.в.), *ми* (у Д.в.), *ми* (у Н.в.), *він* (у Р.в.), *він* (у Н.в.), *я* (у Зн.в.), *я* (у Н.в.), *усякий* (у Р.в.).

➤ Зіставте відновлений текст із поданим на екрані, зробіть взаємоперевірку з сусідом по парті. До якої частини мови належать слова, які ви вставили на місце пропусків?

Оголошення теми й мети уроку.

Робота з мультимедійною схемою. Користуючись поданою на екрані схемою, розкажіть про займенник як частину мови, сформулюйте визначення.

Засвоєння навчального матеріалу.

Робота з таблицею. Накресліть подану таблицю в зошитах. Пусті комірки заповнюватимемо на наступних уроках, вивчаючи різні розряди займенників. На сьогоднішньому уроці запишемо визначення особових займенників, які ви вже вивчали в попередніх класах.

Розряди займенників за значенням

№	Розряди займенників	Визначення	Приклади
1	Особові	Вказують на особу мовця, адресата мовлення, співрозмовника або на того, про кого йдеться в повідомленні.	Я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони
2	Присвійні		Мій, твій, свій, наш, ваш, їхній
3	Зворотний		Себе
4	Питальні		Хто? що? який? чий? котрий? скільки?
5	Відносні		Хто, що, який, чий, котрий, скільки
6	Неозначені		Будь-хто, хто-небудь, казна-хто, хтозна-хто, дехто, абихто, хтось, будь-що, що-небудь, казна-що, хтозна-що, дещо, абищо, щось, будь-який, який-небудь, казна-який, хтозна-який, деякий, абиякий, де-чий, котрийсь, скількись
7	Заперечні		Ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки, аніхто, аніщо, аніякий, анічий
8	Вказівні		Цей, оцей, той, такий, стільки
9	Означальні		Весь, усякий, сам, самий, кожний (кожен), жодний (жоден), інший

Робота у групах. Прочитайте крилаті вислови. Якою темою вони об'єднані? Поясніть зміст їх. Знайдіть займенники, визначте рід, число й відмінок, з'ясуйте синтаксичну роль.

Речення для 1-ї групи.

Книги – морська глибина: хто в них пірне аж до дна, той, хоч і труду мав досить, дивні перли виносить (*І.Франко*). Велика-бо користь буває чоловікові від науки книжної, бо книги вказують нам і навчають нас, як іти шляхом покаяння, і мудрість, і стриманність здобуваємо із слів книжних. Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу – це джерела мудрості. Книга – бездонна глибина, ми ними в печалі втішаємось, вони – узда для тіла і душі (*Нестор Літописець*). Книга в мить своєї появи ніколи не була шедевром: вона ним стає (*Брати Гонкури*). Книга залишається німою не тільки для того, хто не вміє читати, а й для того, хто не вміє витягти з мертвої букви живої думки (*К.Ушинський*).

Речення для 2-ї групи.

Знання – скарб, який завжди з тим, хто ним володіє (*Нар. мудр.*). Знання – настільки дорогоцінна річ, що їх не соромно добувати з будь-якого джерела (*Т.Аквінський*). Початок знання – розуміння невігластва свого, а ми, не відаючи нічого, вважаємо себе всезнавцями (*Платон*). Розширювати свої знання можна тільки тоді, коли дивишся прямо в очі власному незнанню (*К.Ушинський*). Наші жерці знання беруть речуть, а вони украдені від нас. І не маємо їх нині, ніби без заборона нашого, і боїмося, що так і лишимося невігласами до кінця, не знаючи звідки ми (*Велесова книга*). Знання – не інертний, пасивний відвідувач, який приходить до нас хочемо ми цього чи ні; його потрібно шукати, перш ніж воно стане нашим; воно – результат великої праці (*Г.Бокль*).

«Бібліотечне лото». Учні об'єднуються у дві команди. На столі бібліотекаря коробка з номерами запитань. Від команд по черзі виходять учасники, які витягають картки. Бібліотекар зачитує запитання, на які шестикласники мають відповісти. На екрані в хаотичному порядку розміщені відповіді на запитання, якими учні можуть скористатися.

Запитання лото

- Кількість примірників будь-якого друкованого видання. (*Наклад.*)
- Друковане видання у вигляді скріплених разом і переплетених аркушів паперу з текстом. (*Книжка.*)
- Приміщення в бібліотеці, де зберігаються книжки, журнали, рукописи. (*Книгосховище.*)
- Письменник чи поет, котрий написав твір. (*Автор.*)
- Власноручний напис автора на книжці, листівці тощо (*Автограф.*)
- Композиційно найменша частина тексту, означена відступом на початку першого рядка. (*Абзац.*)
- Установа культури, яка здійснює комплектування, збирання, збереження і суспільне використання друкованих творів, а також інших носіїв інформації. (*Бібліотека.*)
- Підприємство, яке здійснює підготовку і видання книжок, журналів, газет, нот, плакатів та інших видів друкованої продукції. (*Видавництво.*)

- Одна з основних структурно-композиційних одиниць літературного твору, що, як правило, має самостійну назву і починається з нової сторінки. (*Розділ, глава.*)

- Науково-довідкове видання, яке об'єднує в алфавітному або систематичному порядку найістотнішу інформацію з усіх або окремих галузей знань. (*Енциклопедія.*)

- Напис перед текстом твору або його частиною. (*Епіграф.*)

- Засоби, за допомогою яких інформація доводиться до широкої аудиторії. (*Мас-медіа.*)

- Публічне представлення книжки. (*Презентація.*)

◆ Складіть п'ять речень, увівши слова-відповіді «Бібліотечного логотипу» (на вибір) та особові займенники. Дослідіть функцію використаних займенників.

Словникова робота. Користуючись тлумачним словником, з'ясуйте значення й походження слів *Біблія, бібліотека, бібліофіл, бібліографія.*

Матеріал для вчителя.

Біблія – книга, у якій викладено основи християнської моралі й духовних цінностей людини; Святе Письмо; свята книга.

Бібліотека – установа, де зберігають і видають читачам книжки, журнали та ін., а також здійснюють популяризацію літературних творів.

Бібліофіл – пристрастний любитель книжок; знавець і колекціонер рідкісних та цінних видань.

Бібліографія – науковий, систематизований опис книжок та інших видань; список літератури на певну тему або з певної галузі знань.

➤ Побудуйте і розіграйте імпровізований діалог між бібліотекарем і читачем, використовуючи опрацьовані слова.

Співпраця з бібліотекарем. Уставте пропущені слова в речення, попередньо проконсультувавшись із бібліотекарем щодо змісту слів, поданих у довідці.

Перш ніж купувати книжку радимо ознайомитися з творів давньої української літератури – скарбниці мистецької спадщини нашого народу. Крім основного тексту, у кожній книжці є додаткова інформація про видання, тобто Аби навчитися користуватися новим приладом, придбав ... з інструкцією. Читач довго не міг дочекатися свого замовлення, бо неправильно виписав у каталозі ... книжки. Найменш цікавими з-поміж усіх періодичних видань вважаю

Довідка. Довідково-бібліографічний апарат книги, антологія, анотація, брошура, шифр, дайджест.

Матеріал для консультації.

- Додаткові тексти, включені в книжку поряд з основними, для сприяння читачеві в користуванні виданням і розумінні змісту. (*Довідково-бібліографічний апарат книжки.*)

- Збірник окремих творів кількох письменників певного жанру чи літературного періоду. (*Антологія.*)

- Стисла узагальнювальна характеристика книжки або її частини, статті, рукопису тощо. Уміщує стислу інформацію про зміст праці, відомості про автора й читацьке призначення. (*Анотація.*)

- Друковане видання обсягом не менш як 5 і не більш як 48 сторінок. (*Брошура.*)

- Умовне позначення місця книжки на бібліотечних полицях, документальних матеріалів – в архівосховищі. (*Шифр.*)

- Періодичне видання, що вміщує передруковані з інших видань переважно скорочені матеріали. (*Дайджест.*)

Хвилинка цікавої інформації. Послухайте повідомлення однокласників. Тезово запишіть їх у зошити. З якою метою використано в них займенники?

Повідомлення 1-ше. Першим бібліофілом вважають київського князя Ярослава Мудрого. Він славився великою любов'ю до книжок і збирав їх. Доставлені з Греції і Болгарії книжки при князівському дворі перекладали й переписували. Книголюбам були і його сини Святослав та Всеволод, онук Володимир Мономах і правнук Роман Смоленський.

Повідомлення 2-ге. Першу відому бібліотеку, точніше книгосховище, про яке є згадка в літописі від 1073 року, заснував у Києві при Софійському соборі князь Ярослав Мудрий. Ця важлива культурно-історична подія свідчила про нагромадження на теренах нашої держави значної кількості книжок. Тут збирали в основному літургійні книжки, потрібні для церковних відправ. Були й книжки для світського читання, різні державні документи – договори, князівські грамоти тощо. На думку дослідників, бібліотека налічувала понад 950 томів.

Повідомлення 3-тє. Найдавніша чинна бібліотека – наукова бібліотека Львівського університету, заснована 1603 р. при колегії єзуїтів. Однак науковці вважають вік цього унікального зібрання значно більшим, адже основу його становлять видання монастирських бібліотек, хронологія яких починається з XIV ст.

Найбільшою в Україні й водночас однією з найбільших книгозбірень у світі є Центральна наукова бібліотека імені Володимира Вернадського НАН України, заснована 1918 року. Вона налічує 13 мільйонів одиниць зберігання. Щодня бібліотеку відвідують до двох тисяч читачів.

Повідомлення 4-тє. Найдавніший книгообмін здійснила 1850 року перша в Києві публічна бібліотека київського книгопродавця Должикова. Її власник надсилав до Львова видатному західноукраїнському діячеві того часу Половецькому твори російських та українських письменників і на томість одержував західноукраїнські видання.

Повідомлення 5-тє. 23 квітня – Всесвітній день книги. У Києві та Львові відкрито музеї книги і друкарства. У Києві він розміщений на території Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Повідомлення 6-те. Найдавніша наша писемна пам'ятка – «Ізборник Святослава» – укладений у 1073–1076 роках для київського князя Святослава Ярославича. Крім церковно-релігійних, він містить твори, в яких роз'яснюються норми поведінки людини за різних побутових обставин.

◆ Розберіть за будовою подані слова. Доведіть, що вони є спільнокореневими.

Книга, книгарня, книгознавство, книговида́ння, книговида́ча, книгозбі́рня, книголюб, книгоноша, книгообмін, книгосховище, книжка, книжко́вий, книжник, книжність.

➤ Знайдіть з-поміж розібраних слів синоніми до слів *бібліотека, книжкова крамниця, бібліофіл*.

◆ Відновіть прислів'я, поєднавши розділені частини їх. У відновлених реченнях знайдіть прислівники. Визначте синтаксичну функцію їх.

Хто багато читає...	...сама себе хвалить.
Мудрим ніхто не народився...	...любить свого майстра.
Людина прагне до того...	...що дає користь.
Гірка наука...	...а свій розум май.
Кожне діло...	...а навчився.
Людей питай...	...зате плоди її солодкі.
Гречана каша...	...той багато знає.

Редагування тексту. Прочитайте текст. Визначте тему й основну думку. Зредагуйте висловлювання, усунувши повтори й уставивши натомість потрібні займенники.

Книжка – супутник людини. Книжка супроводить нас усе життя. Не можна собі уявити людину, яка обходилася б без книжок. Та не лише різноманітними науковими знаннями багата книжка, книжка ще має чудесну властивість поглиблювати і продовжувати наше життя, наші літа. Хоч би як довго жила людина, людина має лише одне життя, а читаючи книжки, особливо художні, люди можуть переноситися в інші часи. Разом з героями книжок ми радіємо, переносимо найтяжчі випробовування, йдемо на героїчні подвиги! Книжка навчає нас рідної мови, вчить відчувати красу слова, усвідомлювати велику силу слова. Любімо ж книжку, читаймо вдумливо, відносьмося з повагою до тих, хто творить для нас книжки, найдорожчі скарби людських знань, великих почуттів та прекрасних образів. До книжки треба ставитися з повагою, любити і берегти книжку, вчасно повертати в бібліотеку. Пам'ятай, що на книжку чекають

твої товариші. Дуже добре вдома мати потрібні книжки, але всіх потрібних книжок не купиш, і тому кожна культурна людина записується до бібліотеки (*З часом*).

Ігрова хвилинка. Відгадайте загадки. Знайдіть у них займенники. До яких розрядів вони належать?

Хтось на біле полотно чорне висипав пшоно. Як зумієш позбирати, зможеш книжку прочитати. (*Букви*.)

На уроках, в книжці, в школі почерпнеш ти їх доволі. І назавжди у житті стануть друзями тобі. (*Знання*.)

Не куц, а з листочками; не сорочка, а зшита; не людина, а навчає. (*Книжка*.)

Уст не маю, а про живих і мертвих красно повідаю. (*Книжка*.)

Без рук, без ніг світ за хвилину оббігає. (*Думка*.)

Без язика, а говорить, без голови, а все розуміє, без ніг, а скрізь буває. (*Книжка*.)

Мовчить, а сто нерозумних навчить. (*Книжка*.)

Рефлексія.

«**Незакінчене речення**». Продовжити подані твердження.

Уміти правильно писати займенники потрібно ...

Знаходити займенники в реченні – ...

Знати розряди займенників треба для ...

Основні бібліографічні терміни: ...

Найдавнішою в Україні є бібліотека ...

Без навчання ...

Книга – товариш ...

◆ Прочитайте пам'ятку. Доповніть її кількома правилами поведінки з книжкою.

- Беріть книжку чистими руками.
- Читаючи книжку, акуратно гортайте сторінки, не слиньте пальців.
- Для збереження книжки її потрібно обгорнути.
- Гортайте сторінки за верхній правий кутик.
- Щоб зшита чи склеєна основа книжки не розпалася, під час читання не перегинайте її.
- Не закладайте сторінок ручками, олівцями, іншими предметами, користуйтеся закладками.
- Не читайте під час їжі, не малюйте на сторінках, не підкреслюйте слів.
- Любіть книжку і бережіть її.

Домашнє завдання. Написати твір-мініатюру «Книжка – друг людини». Визначити рід, число, відмінок і синтаксичну роль вжитих у тексті займенників.

Для пам'яті, для розмислу...

Горе наше, що і колись, і тепер ми не можемо одностайно стати до праці, до боротьби...

Євген Чикаленко